

Barbara Jurša

Potepanje v sandalih domišljije

Aleš Debeljak, eden najvidnejših slovenskih besednih ustvarjalcev in intelektualcev, si je s pesniško zbirko *Tihotapci* Jenkovo nagrado prislužil že drugič. Na naslovnici knjige se je znašla – gotovo ne naključno – nadrealistična risba mesta, v katerem se ljudje premikajo po načelih iz sanj ali Chagallovih slik. Zbirka zapeljuje z oblikovno in motivno-tematsko zaokroženostjo ter miriada odtenkov, v katerih se zrcalijo različni obrazi pesnikovega rodnega mesta. Sestavlja jo štirideset pesmi, napisanih v obliki štirih štirivrstnic in enakomerno razporejenih v pet razdelkov. Ljubljana *Tihotapcev* ni “samo” Ljubljana, saj skozi njene obrise prodirajo vetrovi z vseh strani sveta. Podoba mesta, kot jo je izoblikoval izpričano svetovljansko orientirani pesnik, je privzdignjena na pol sanjske valove, kot slika neizčrpnosti mesta, ki nas potegne v magični krog subjektivnega potovanja. V njem najdemo arhetipsko mesto, pa tudi povsem specifične koordinate, ki tako ali drugače določajo usodo in identiteto njegovih prebivalcev. Kotički, ki so navdihnili posamezne pesmi, segajo od balinišča, dirkališča za speedway in košarkarskega igrišča nekje v Savskem naselju do knjigarne na Gallusovem nabrežju, Jazz kluba Gajo in turške restavracije. Nekje med vsemi temi točkami uspe *Tihotapcem* ujeti utrip in tloris današnjega mesta ter slutljivo povzeti atmosfere, razpoloženja in občutja, vezana na njegovo os. Mnogo pesmi je posvečenih pesnikovim prijateljem in spominom na osebna doživetja in lirski subjekt se zdi v večjem delu zbirke avtorski, po drugi strani pa v nekaterih pesmih povsem očitno to ni. Zdi se tudi vredno omeniti, da sta brbot raznovrstnosti in odprtost za ljudi različnih kulturnih izkušenj videni kot nujna sestavina mesta, celo žlahten vir njegove vitalnosti, medtem ko ga ksenofobija kazi in uničuje.

Zbirka se odpre v domači hiši: vse, kar je subjektu potrebno narediti, da se vanj prikrade navdih, je stopiti skozi njena zadnja vrata. “Plitvina dni”, ki v njem vzbuja resignacijo, ga hkrati spravlja v budnost in sproža

v njem notranje premike, ki ga nagovorijo v pesem. Na tem mestu nam ponudi podobo steklarja, katerega delo poteka v prepletu hladu in žara, v čisti zatopljenosti v oblikovanje. Lirski subjekt opozarja, da je bistveni del njegove inspiracije soočanje z dejstvi sveta in želja, da bi jih presegel. Kar človeku ob njih ostaja, ni veliko, še manj pa je samoumevno: gre za prostor notranje svobode, poleta domišljije in rojevanja pesmi. Tako pesnik tudi Ljubljano preobraža v prostor novih dimenzij, v katerem je lahko ustvarjalen. Gosti se s snovjo "neopaznih" zgodb, ki so v zraku, eksistencialnih perspektiv, ki so del njegovega življenjskega prostora.

V zbirki so kot tihotapci praznih, nežnih rok, prepoznani predvsem umetniki. Naslovna pesem razkriva njihovo "prezidavanje" mesta z otroško domišljijo, ki tiho posega v "obzorje iz anten in zmede" in ga mehča. Mesto spreminjajo v nekaj tako odprtega, kot je travnik – v prostor, kjer misel ne zadeva ob zidove. Potem ko se umakne "zadnji bodoči pravnik", ostanejo ne delu "rekruti neuporabne vojske". Polje umetnosti je ugledano kot pomemben še preostali prostor posameznikove popolne svobode. V tem smislu lahko razumemo tudi napotek iz pesmi *Nasvet mlademu pesniku*: "do sredice vseh stvari / pride samo tisti, ki ne vlada, ampak služi".

Pesem *Vrvohodec* prikazuje umetnikovanje kot hojo po tanki vrvi in "obsedenost" "priti na drugo stran, se rezila dotakniti in se vrniti". Na eni strani je "omahljiva roka", ki se želi dotakniti negotovega cilja, na drugi zgolj "začasno zavetje". V pesmi *Norec in pek* lirski subjekt priznava, da se mu "zorni kot izmika" in da "le momlja v svetlobo", ne tako kot prijatelji, ki pišejo v tujih mestih. V pesmi *Pod tvojim oknom*, *Lily Novy* je prikazana nuja umetnika po premagovanju ujetosti v malomeščansko okolje in premikanju njegovih omejenih horizontov z živo silo jezika, ki predstavlja slast in prebolevanje sveta. Ustvarjalec zna videti življenje večplastno in opaziti v njem tisto skrito – morje zgodb, ki nas obkroža, umetnikova samota in njegov položaj izgnanca pa se zdita nekaj univerzalnega, ne le stvar izseljenih književnikov.

Tihotapci ne razmišljajo le o smislu in dometu umetniškega ustvarjanja kot izrazito individualni dejavnosti, ki se umešča prav v skupnost, ampak vseskozi tudi širše reflektirajo prostor posameznika v družbi in iščejo možnosti za njegovo "svobodno ozemlje". Tu najdemo pesmi, posvečene književnikom z Balkana, in oziranje za sledovi, ki jih pušča zgodovina na domačih tleh. Časi so "slabi in manj slabi". V *Predsedniški palači* je lirski subjekt antipod oblastnikom: v dežju se stiska k drevesu z golo krošnjo, medtem ko politik na sredi trga izraža samozadostnost že z govorico telesa. Tako kot v nekaterih pesmih Daneta Zajca, želijo "mračne sile" oblasti regulirati tudi "gnezdenje ptic", kjer ptice simbolizirajo človeško

toplino in širino, srčnost in prostost. Lirski subjekt pred zameti zgodovine ne najde zavetja. Samega sebe uzre kot "bednega črva", lubadarja, ki tavajoč raziskuje temo, in sicer "naenkrat v več smeri". Pri tem je izjema, odpadnik, obsojen na spoznanje, da dežnika ni. Hkrati pa v drugih pesmih zaznava, da v resnici ni nobena izjema.

Tudi v pesmi *Sidro* visi subjekt na robu družbenega sveta, s tem pa tudi že na nekakšni meji z budnostjo. Ko bi se popolnoma zbudil, bi se moral docela ločiti od podobe "sveta v ravnotežju"; toliko laže je verjeti "kapitanu na besedo", naučeno zvesto. V razmerju do družbenih silnic je posameznik vselej ujetnik, vedno sta mu naložena krivda in neki temeljni primanjkljaj. V okvirih družbenega življenja je bila njegova svoboda vedno negotova, vedno je bil razpoložljiv, in če se tega zave, odkrije brezno budnosti, padeč skoz tesnobo v skoraj blaznost. Tema družbeno-zgodovinskih silnic, ki gospodujejo nad posameznikom, zajema tudi protivojno tematiko in z njo dvom, ali zna človeštvo sploh shajati kako drugače kot "brez človeške mere". Vojna je pač ena sama, neskončna past, "temni sij svobode" je "krvavečo meso" in "nevidni bataljon kaže / pot v dolino miru, zločin in maščevanje ..."

Zbirka pričuje o duhu časa kot mrzlici in poplavi vse bolj globalnih pojavov, sodobnosti, ki nima časa za refleksijo, ter oglašanju želje po izhodu iz tega precej kaotičnega in izčrpavajočega dogajanja. Zbeganost modernega človeka "s prepolno glavo" pomeni tudi odmik od ljubezni in njeno pozabo sredi ekonomske in ekološke krize, pandemij, potrošništva, ki v ljudeh ubija upanje, kapitalizma, ki delavcem trga poezijo "od ust" ter jih zastruplja z ravnodušnostjo in površinskostjo. *Tihotapci* so pravzaprav kot Janus obrnjeni v preteklost in prihodnost hkrati. Subjekt se umešča "med milostjo edinega sprehoda in semeni prvega / spoznanja" ter se iz sveta umika vase: "Čast, komur čast: ostane / mi le tiho branje." Nazadnje je navzoče spoznanje, da smo kot ljudje obsojeni na "tihotapljenje", saj nimamo moči o(b)stati na zemlji – pesniški subjekt izjavlja, da ga ni in da ga nikoli ni bilo.

Debeljak v številnih od svojih novih pesmi posebej izrazito dela na moči ritma in zvočne vibracije besede, tako da je to poezija, kot se "sliši". Stavki ali dva se v pesmi ponavadi premišljeno ponovita in združujeta semantično razgibane konce besedila, tega pa diskretno "zašpilijo" tudi notranja glasovna ujemanja. V celotnem delu se srečujemo s precej enotno metodo kompozicije pesmi, ki bi jo znotraj avtorjevega opusa lahko označili kot svojevrstno novost. Debeljakova pisava je izvirna in nenavadno polna v svoji preprostosti. Zanima jo plodno srečevanje različnih registrov ter nekakšna uravnotežena polifoničnost. Živahno se

prepušča toboganu domišljije, nepredvidljivosti asociacij in humornosti, hkrati pa ostaja, kot vedno, obremenjena z “resnimi” vprašanji ali – povedano drugače – zavezana treznemu obrisovanju resničnosti. Ob priseganju na čutno nazornost deluje v svoji berljivosti fluidno, zračno in prepustno. Uspešno se giblje med konkretnostjo podob in sugestivnim napeljevanjem na kompleksnost za njimi ter tako prepričljivo uresničuje formulo iskrenja besede med njeno domačnostjo in njeno tišino.